

خطای روش‌شناختی مستشرقان / رابطه متقابل دین و اخلاق

مستشرقان بین دین اسلام و مسلمین خلط می‌کنند و قول و رفتار یک جامعه و یا یک مسلمان را مبنا قرار می‌دهند؛ به دلیل این نوع نگاه است که ما اسلام ایرانی، اسلام مصری و... داریم.

مستشرقان بین دین اسلام و مسلمین خلط می‌کنند و قول و رفتار یک جامعه و یا یک مسلمان را مبنا قرار می‌دهند؛ به دلیل این نوع نگاه است که ما اسلام ایرانی، اسلام مصری و... داریم.

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدجواد زارعان، رئیس مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت در گفت‌وگو با خبرگزاری بین‌المللی قرآن (ایکنا)، در خصوص اخلاق در قرآن گفت: اگر ما با عینک اخلاقی و جستجوگری اخلاقی وارد قرآن شویم، چند مطلب توجه ما را به خودش جلب می‌کند. اول این‌که محتوای آیات قرآن اصل توجه را به مبحث اخلاق دارد. یعنی اصل این‌که اخلاق را به عنوان پایه تعاملات فردی و اجتماعی، مورد توجه قرار داده است.

وی ادامه داد: معمولاً بزرگانی که در مباحث دینی کار کرده‌اند، آن را به سه قسمت باورها و اعتقادات که به شناخت انسان برمی‌گردد، مبحث اخلاقیات که بیشتر معطوف به گرایش‌هاست و دیگری مبحث احکام فقهی و تعاملات انسان تقسیم بندی کرده‌اند. بنابراین مسائل دینی مرکبند از باورها، اخلاقیات و احکام فقهی.

سمبل اخلاق در قرآن

وی با اشاره به این‌که قرآن شریف، نسبت به همه این‌ها مطلب و راهنمایی دارد و هدایت بشر را در هر سه بخش به دست گرفته است، افزود: آیات قرآن توجه خاصی به اخلاق دارد. به عنوان مثال این آیه شریفه را که خطاب به پیامبر(ص) است، می‌توان به عنوان سمبل آیات اخلاقی دانست که می‌فرماید: «وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ» و راستی که تو را خویی والا است» (قلم/4). پیام اخلاقی این آیه به این ترتیب است که آن‌چه در انسانیت تأثیرگذار است، اخلاق است و یک انسان کامل باید صاحب اخلاق کریمه باشد.

رئیس مؤسسه آموزش عالی اخلاق و تربیت بیان کرد: اخلاق یک ویژگی انسانی است که در فضای اسلام هم می‌توانیم آن را دنبال کنیم. برای اخلاقی بودن نیاز به یک چارچوب دینی نیست؛ در جوامع غیردینی هم مسائل غیردینی را رعایت می‌کنند. نکته قرآنی در ارتباط با اخلاق این است که یک رابطه تنگاتنگ بین اخلاق و دین وجود دارد.

رابطه متقابل دین و اخلاق

وی تصریح کرد: ما اخلاق را جدای از دین نمی‌دانیم. هر جا که توصیه‌ای به یک مسئله اخلاقی هست، قبل یا بعد از آن نیز یک توصیه دینی است. شاید روشن‌ترین آیه‌ای که می‌توان به آن تمسک کرد، همین آیه معروفی است که می‌فرماید: «يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ» آیات خود را بر ایشان بخواند و پاکشان گرداند و کتاب و حکمت به آنان بیاموزد» (آل عمران/164) در اینجا تزکیه بعد اخلاقی است و قبل از تزکیه آمده که آیات خدا بر مردم خوانده شده و نتیجه آن پاکی مردم شده است.

وی گفت: صاف شدن، نتیجه توصیه‌های دینی است. بنابراین یک رابطه مستقیم بین دین و اخلاق وجود دارد. در تبیین‌هایی که شهید مطهری دارند می‌بینیم در همه معارف اخلاقی، ایمان پشتوانه مسائل اخلاقی است. یعنی ما اگر بخواهیم فعل اخلاقی کاملی داشته باشیم، نیازمندیم که متکی به ایمان الهی باشیم.

این استاد حوزه و دانشگاه ادامه داد: افعال اخلاقی یک سری محرومیت‌های ظاهری، مادی و فیزیکی برای انسان ایجاد می‌کند. خودداری و ایثار باعث می‌شود یک سری محرومیت‌های مادی به بار بیاید و ایمان باعث می‌شود که فرد بداند این محرومیت در ازای به دست آوردن امور بهتر است. در فضاهای اجتماعی غیردینی هم معمولاً افعال اخلاقی، منافع بیشتر مادی را در پی دارد.

اخلاق؛ عامل رشد فردی و اجتماعی

وی با اشاره به این‌که از نگاه قرآنی در واقع رشد انسان در اخلاق است، خاطرنشان کرد: حداقل یکی از موارد تأثیرگذار در رشد انسان اخلاق است. فلاح و رستگاری در این است که تزکیه اتفاق بیفتد. خداوند نفس را آفرید و به آن تقوی و فجور را یاد داد و فرمود انسان رشد یافته کسی است که نفسش را مورد پالایش قرار بدهد. در واقع تقوی همان رعایت مسائل ایمانی و اخلاقی است و این دو از هم جدایی‌پذیر نیستند.

وی گفت: در ارتباط با رشد اجتماعی انسانی نیز در قرآن چنین آمده که «وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ»: اگر مردم قریه‌ها ایمان آورده و پرهیزگاری پیشه کرده بودند برکات آسمان و زمین را به رویشان می‌گشودیم» (اعراف/96) بنابراین فتح آسمانی در پی یک رشد اجتماعی حادث می‌شود.

مستشرقان و اخلاق در قرآن

زارعان بیان کرد: تقریباً می‌توان گفت، در همه زمینه‌های مباحث اسلامی در فضای غرب به تعبیری یک اسلام‌شناسی گسترده صورت گرفته و نگاه‌های متنوعی شده‌است. مقالات، کتب و دایرةالمعارف‌های بسیاری هم در این زمینه نوشته شده‌است. توشیهیکو ایزوتسو به عنوان مستشرقی که درباره اخلاق در قرآن تحقیق کرده است، مفاهیم اخلاقی در قرآن را به طور مبسوط و تا حدود زیادی به صورت بسیار منصفانه بررسی کرده است.

روش تحقیقات مستشرقین

وی در خصوص روش تحقیقات مستشرقین بیان کرد: ما معمولاً در فضای اسلامی خود مستقیم به سمت منابع اسلامی می‌رویم و سعی می‌کنیم قرآن و سنت را ملاک قرار بدهیم و روش مشخصی هم برای تحلیل این دو مدنظر قرار می‌دهیم. در مطالعات اسلامی با روش‌های علمی تحریف‌ها را از بین می‌بریم، متون خالص را می‌شناسیم و از این راه به قوانین صادق می‌رسیم.

وی افزود: در فضای غرب، مستشرقین بین دین اسلام و مسلمین خلط می‌کنند. به عنوان مثال می‌گویند اسلام این‌طور می‌گوید و قول و رفتار یک جامعه و یا یک مسلمان را مبنا قرار می‌دهند. برای همین است که ما اسلام ایرانی، اسلام مصری و... داریم. در واقع تفاوتی هست بین اسلام و جوامع اسلامی. این‌که یک جامعه مسلمانی مورد بررسی قرار بگیرد و قوانین آن جامعه به اسلام اطلاق شود، درست نیست. گاهی اوقات بی‌انصافی‌ها ناشی از خلط منبع است. گاهی به جای رفتن به سمت منبع اصلی، به دنبال افراد می‌روند که این افراد، لزوماً معنای اسلامی را در فضای کاربردی، استفاده نکرده‌اند.

این استاد دانشگاه در پایان تصریح کرد: مشکل بعدی مستشرقان این است که در استفاده از منابع اصیل هم دچار مشکل می‌شوند. در این نوع نگاه قرآن را نه به عنوان یک متن اصیل الهی که به عنوان کلام پیامبر(ص) بررسی می‌کنند. پس اشکال مطرح شده ناشی از بحث روش‌شناسی و منبع‌شناسی است. معمول مستنداتی که شرق‌شناسان به سمت آن می‌روند، منابع اهل سنت است و کمتر به سراغ منابع شیعی آمده‌اند و به همین دلیل دچار یک‌سو نگری شده‌اند.